

KÜLTÜRÜMÜZDE DÖVME GELENEĞİ

YAYINA HAZIRLAYAN
KÜRŞAT ÖNCÜL

KARS 2012

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ TÜRK HALKBİLİMİ UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI: 3

Bu kitabın bütün hakları Kafkas Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve
Araştırma Merkezi'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dizgi ve Sayfa Düzeni

Dürdane Öncül

Kapak Tasarım

Dürdane Öncül

ISBN

978-605-62386-2-8

E posta

onculkursat@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
ÖNSÖZ	3
KÜLTÜRÜMÜZDE DÖVME	4
KAYNAKLAR	14
DÖVME RESİMLERİ.....	16
KAYNAK ŞAHISLAR.....	101

ÖNSÖZ

Kuzeydoğu Anadolu'nun kültür merkezi konumunda bulunan Kars, 1992 yılında Kafkas Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte yeni bir gelişim çizgisine kavuşmuştur. Üniversitelerin kuruldukları illere sağladıkları ekonomik ve sosyal dönüşüm Kars için de geçerli olmuş ve ilin sosyo-kültürel yapısında olumlu kazanımlar sağlanmıştır.

Kafkas Üniversitesi bünyesinde kurulan ilk fakültelerden olan Fen Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak 1995-1996 öğretim döneminde açılan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kuruluş amaçları içerisinde belirtilen

Özgün, yenilikçi ve bilimsel araştırmalar için öğrencilere yeterli kültürü ve araştırma

ortamını sağlamak.

Öğrencilere araştırma ve eğitim grupları oluşturarak birlikte çalışma, değerlendirme ve

üretme alışkanlığı kazandırmak.

prensipieri çerçevesinde öğrenci yetiştirmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, ilerleyen yıllarda benzer nitelikli ürünlerin ortaya konulmasına yönelik düşüncenin ilk somut adımıdır. Kars ilinin zengin kültürel dokusunun araştırılması ve tespiti amacıyla Gazi Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalardan esinlenerek kuruluşu gerçekleştirilen Kafkas Üniversitesi, Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin üçüncü yayını olma niteliğini taşıyacak bu çalışmanın Türk Halk Bilimi alanına katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

2009-2010 öğretim yılı içerisinde, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim gören öğrencilerin derlemeleriyle şekillenen bu çalışma, çeşitli nedenlerle kaynak şahıs bilgilerini vermek istemeyen kişilerin resimlerini barındırdığından bu yöndeki bilgilerde çeşitli eksiklikler bulunmaktadır. Kaybolan bir geleneğin belki de son uygulayıcılarından derlenen fotoğraflarla gerçekleştirilen bu çalışmanın konuya ilgi duyan araştırmacılar için yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışma kapsamında Araştırma Merkezlerine sunduğu katkılardan dolayı Kafkas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sami ÖZCAN'a teşekkürü bir borç biliriz.

Yrd. Doç. Dr. Kürşat Öncül

Kafkas Üniv / 2012

KÜLTÜRÜMÜZDE DÖVME

İnsanlık tarihi, bireyin istek ve dileklerinin gerçekleştirilmesi için maddi ve manevi öğelerin çeşitli şekillerde ilişkilendirilerek verilen bireysel, ruhsal ve toplumsal mücadelenin toplamından oluşmaktadır. Bu mücadelenin ne şekilde ve ne zaman başladığı halen tartışma konusu olmakla birlikte insanlık tarihinin devam ettiği sürece şekil değiştirmekle birlikte süre gidecek bir gerçeklik olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir.

Bireyin kendini ve çevresini tanıma sürecinde edindiği görgü ve tecrübeler, ilerleyen yıllarda devam ettireceği ve geliştireceği bir dünyanın kapılarının açılmasıyla başlar. Günümüzün madde merkezli düşüncesindeki baskınlığa karşın, sürdürülen inanç merkezli öğeler geçmişin sesinin ne derece güçlü olduğunun da bir anlamda kanıtıdır. Doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi geçiş törenlerinde yapılan ve hemen tüm insanlık tarafından farklı şekillerle uygulanan ritüeller, taşınan kültürün baskınlığını ve yeni dönemler içerisindeki kabullenmelerini açıkça ortaya koymaktadır. Günümüz pratik ve ritüellerini algılama ve anlamlandırmanın en temel yolu, bu uygulamalara neden olan köken mitlerinin ve bağlı biçimde düşünce sistemlerinin tespit ve tahlilinden geçmektedir. Ancak gerek köken araştırmalarında gerekse kültürler arası aktarımda en önemli görevlerden birini “dil” in üstlendiği inkar edilemez bir gerçekliktir.

Dilin doğuşu ve sistemleşmesine yönelik yapılan yansıma, ünlem ve iş kuramına ait açıklamalar (Aksan 1995: 96-97) insanlık tarihi açısından çok kısa bir zaman dilimini kapsadığından sözün ve sözün geliştirilmiş biçimi olan cümlenin doğumundan önceki evreleri ve iletişimin bu dönemdeki yapılanmasını incelemek gerekmektedir. Söz öncesi temel ifade biçimi, doğal olarak mimetik davranış biçimlerine ve ortak bir kültür çerçevesinde anlamlandırılmış resim ve sembollere dayanmaktadır. Söz öncesi kültürel bellekte oluşan bilgi birikiminin gelecek nesillere aktarımındaki sembol ve resimler, alfabenin doğumundan sonra yeni bir formla varlığını devam ettirmiştir. Görsel öğeler yalnızca bireyin maddi edinimlerini ve yaşam tecrübelerini aktaran unsurlar olmaktan çıkıp zamanla sihri

ve büyüsel nitelik taşıyan değerlere dönüşünce farklı bir anlam kazanmıştır. Yaşam tarzındaki büyük ortaklıklar ve teknik ilerlemelerin edinilen bilgi birikimine bağlı biçimde şekillenmesi, belirli bir değer yüklenen sembollerin korunmasında ve aktarılmasında kolaylık sağlamıştır. Belirtilen bezerlikler doğrultusunda ortaya çıkan “benzer benzeri doğurur” inancı ve “aynı nedenler aynı etkileri yaratır” yolundaki ilke, etkisini günümüzde dahi devam ettirecek bir inanç sistemini doğurmuş ve şekillendirmiştir. Bu çerçevede, gördüğü veya hissettiği her nesnedeki kutsallıkla etkileşime giren insanoğlu, kaçınılmaz olarak bu nesnelerdeki kutsallıklarla da temas halinde olduğuna inanmıştır. İhtiyaç halinde teması ve dolayısıyla etkileşimi arttırmak isteyen kişi, kutsal olarak gördüğü nesneden bir parçayı veya nesneyi yanında, evinde, obasında taşıyarak olumsuz durumlardan kurtulma amacı taşır. Maddeye verilen mananın doğurduğu özel nitelikte birlikte gelişen ve anlam kazanan semboller, birey açısından her zaman yanında taşıyabileceği bir olguyu beraberinde getirmiştir. Nesnenin bireyin bileğinde, göğsünde, ayağında taşınmasına olanak sağlayan biçimlendirilişi “benzer benzer” ilişkisi doğrultusunda anlam kazanan sembolleştirmeye kendisi için varlık alanı sağlar. Nesnelere ve sembollere verilen kutsallık, sosyal yapıda meydana gelen bireyselliğin toplumsal dönüşümüyle birlikte ortak bir değişim sürecinden geçer. İşte bu noktada totemizm ve animizmin anlamlandırdığı süs ve ziynet eşyalarını, yüzde ve bedende keskin bir aletle yapılan yarmaları, sakatlamaları, dövmeleeri totemik bir takım işaretler; klanlarla kabileleri birbirinden ayırmaya yarayan öğeler ve hepsinden ziyade dini bir takım muskalar olarak kabul etmek gerekir (Challeye 1998: 32).

Yazı öncesi bir kültürün doğurduğu ve sistemleştirdiği yapı içerisinde anlam kazanan bireyin bedenine kazınan işaretler “dövme”, sözcük anlamı itibarıyla “dövme eylemi, iğne ve boyayla cilt üzerine uygulanan silinmez işaret, yazı, resim”; antropolojik bir bilim terimi olarak “derinin tümüyle yok edemeyeceği bir boya maddesinin belli bir desen oluşturacak biçimde altderiye sokulması (B. Larousse C.7: 3366; B. Lügat C.3: 872,), insan gövdesinde deriye açılan deliklerin boyayla doldurulmasıyla elde edilen kalıcı işaret ya da desen (Ana Britannica C.7: 474), bir boya maddesinin belirli bir teknikle altderi yüzeyine kadar işlenmesi olarak tanımlanır.

Beden üzerine çeşitli boya maddeleriyle ve tekniklerle işlenen bedeni desenlendirme işlemine yönelik olarak eldeki tarihsel veriler, bedenin kısa bir süre

içerisinde çürümesi nedeniyle oldukça sınırlıdır. Bu veriler, çeşitli nedenlerle yapılan ve bugüne kadar çürümeden kalabilen sınırlı sayıdaki mumya aracılığıyla elde edilmiştir. Üzerinde dövme bulunan bedenlerin bir kısmı mağaralarda ve buzullar arasında kalarak donan cesetlerdeki izlerden hareketle ortaya çıkarılmıştır. Dünyanın farklı coğrafyalarında ve medeniyetlerinde görülen bu mumyalardan en önemlileri şunlardır:

Avustralya ile İtalya arasında Ötzlar Alplerinde bulunan ve M.Ö. 3300 yıllarında bronz çağından kaldığı düşünülen mumyanın, vücudu tamamıyla korunmuş olan buz adamına aittir ki, bu mumya bulunduğu bölgenin adıyla “Ötzi” anılmaktadır. Cesedin gövdesinde ve bacaklarında yoğun olmak üzere farklı yerlerinde 57 adet dövme bulunduğu, vücudunun bu bölgelerinde artrit olduğu için, terapötik amaçlı dövme yapıldığı kaynaklarca ifade edilmektedir.

M.Ö. 2000’li yıllara ait olduğu tahmin edilen bir Mısır mumyasıdır.

M.Ö. 900 ve 300 yılları arasında Maya kültürünün ruhani kültürüne ait dövmeler bulunduran cesetler. (Kayser 2010:7)

Antik çağ yazarları da dövmenin Trakyalılar, Eski Yunanlılar, Galyalılar, Germanler ve Britonlar tarafından kullanıldığını belirtir.

Eskimolar ve Sibiryanın doğusunda yaşayan bazı kabilelerde de dövme bulunan cesetlerin varlığı tespit edilmiştir. (Ana Britannica 474)

Sibiryalı buz mumyaların (M.Ö. 400) özellikle gövde ve kollarında hayvan şekillerinde dövmeler tespit edilmiştir. (Barker 2002: 88-93)

Nispeten eski olan bu tarihlendirmelerden günümüze yaklaştıkça eldeki bilgiler netleşmeye başlar. İlahi dinlere ait kayıtlarda dövmeye sıcak bakılmadığı görülmektedir. Hristiyanlıkta dövme yasaklanmış ancak ilk Hristiyanlar, bedenlerine Hz. İsa'nın adını ya da haç desenleri taşıyan dövmeler yaptırmışlardır. M. W. Thomson’a göre Musa Peygamber elleri ve alınlarını mistik sembollerle süsleyen Araplardan dövme adetini ödünç alarak kendi amacı için kullanmıştır. Katolik Kilisesi M.S. 4. yüzyılda “Tanrının imajını bozuyor” gerekçesiyle Roma’daki köle ve mahkûmların yüzüne dövme yapılmasını yasaklamış, 787 yılında Papa I. Hadrian, vücudun herhangi bir yerine dövme yapmayı batıl inançları ve Paganizmi çağrıştırdığı için tümüyle men etmişti (Kadioğlu 2002). İslam Peygamberi’nin de dövmeyi olumsuzlayan sözleri olduğu çeşitli kaynaklarca belirtilir (İslam Ans. C9: 521)

XVIII. yüzyıl sonlarında Avrupalı gemicilerin denizaşırı gezilerde Amerika Yerlilerinde ve Polinezyalılarda dövmeyle yeniden karşılaşmaları ve benimsemeleriyle Avrupa'nın liman kentlerinde dövme yapımı artmıştır (İslam Ans, C.9: 521). Buna bağlı olarak günümüzdeki İngilizce'de kullanılan "tattoo" sözcüğü Thatian-ta'tau teriminden İngilizceye geçmiştir (Barker 2002; 88-93). Bu dönemler sonrasında çağlar boyu Avrupa da kaybolan dövme geleneği, 19. yüzyıl İngiltere'sinde yeniden canlanır. Kaptan Cook'un 1769'daki ilk seyahatiyle birlikte denizciler arasında yaygınlaşıp egzotik biçimde renklilik kazanır. Galler Prensi 1862'de kutsal toprakları (Filistin'i) ziyaret edince koluna bir haç dövmesi yaptırır. Kral VII. Edward'ın oğlu George'un 1882'de Japonya ziyareti sırasında bileğine bir canavar motifi işlenmesiyle, dövme İngiltere'de krallık fermanı ile onaylanmış olur (Bulut 2002: 36-54).

Hemen tüm milletlerde olduğu gibi Türklerde de dövme ve dövmeyle ilgili çeşitli uygulamaları tarihin derinliklerinden itibaren görmek mümkündür. Türk kurganlarında görülen özel bazı çizgiler R. Aspelins ve diğer araştırmacılar tarafından dövme olarak açıklanmıştır. Bu çizgili heykellerin hayvan biçimli kulakları ve diğer doğal olmayan tarafları onların insan değil muhafız ruhlar olduklarını düşündürmüştür. Kurganlarda görülen çizgilerin yansırı Pazırıkta gömülü Mongoloid alpin vücudunda, Taştık'ta bulunmuş Hiungnu ölü maskelerinde dövme izleri görülmüştür (Esin 2003; 268). Pazırık kurganında bulunan ve bir başkana ait olduğu kabul edilen cesette bulunan dövmelerde olduğu gibi, Hunlarda da asil ve kahraman kişilerin dövme yaptırabildiği, daha sonraları Kazak ve Kırgızlarda devam eden bu geleneğin yine kahramanlık niteliği taşıyan bireylerce uygulandığı bilinmektedir.

Hun kurganlarında çıkan cesetlerde son derece kıvrak çizgilerle ve dekoratif bir anlayışla yapılmış düşsel yaratıklar ve koç figürlerinden oluşan dövmeler görülmektedir. Dinsel-büyüsel kaynaklı bu dövmelerin is olduğu; bulunan bir boyanın, deriye şırınga edilmesi ile oluştuğu düşünülmektedir (Diyarbakirli 1972;59-60). Taştık mezarlarında ve daha sonra Altın Yış mezarlarının birinde bulunan cesetlerde vücudun bazı kısımlarının av sahnelerini tasvir eden dövmelerle süslü bulunduğu görülmektedir.

Türkler, çeşitli sebepler dolayısıyla Orta Asya'dan batıya doğru göçleriyle birlikte farklı kültür ve medeniyetlerle daha yakından etkileşim içine girmiş, özellikle İslamiyet'in kabulüyle birlikte hayata bakışlarında ve uyguladıkları

pratiklerin bir kısmında çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak tüm değişimlere karşın çeşitli unsurlarda tarihsel arkaik formlarını koruduklarını görmek mümkündür. Anadolu'ya gelen Oğuz Türklerinde Türk kültürünün hemen tamamında bulunduğu gibi her boyun bir simgesi bulunurdu. Bu anlamda Günhan'ın simgesi şahin, Ayhan'ın simgesi kartal, Yıldızhan'ın simgesi tavşan olduğu bilinmektedir. Daha ziyade hayvancılıkla yaşamını sürdüren Türklerin bu çerçevede yaşam anlayışları dövme geleneğinin varlığına belirli oranda destek sağlamıştır. Yaylak ve kışlak anlayışı içerisinde bir oymağın hayvanlarının, diğer oymakların hayvanlarına karışmasını önlemek için, hayvanlara “dökün”, “dövme” veya “döğme” adı verilen damgalar vurulmuştur. Hayvanların kulakları, belli şekillerde çentilerek de, diğer oba hayvanlarından ayrılmış gerçekleştirilen bu işaretlere “en” adı verilmiştir (Kaştan 2009).

Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte İslami kurallar çerçevesinde bir kabul giderek baskın bir hale gelmiştir. İslam inancında dövmeyle ilgili kesin hükümler olmamasına karşın çeşitli ayet ve hadislerden hareketle halk içerisinde genel bir kanı olarak “dövme abdest tutmaz” anlayışı doğmuş ve “tanrının yarattığı vücudu kişinin deforme etmesi” hoş karşılanmamıştır. İslam inancı çerçevesinde ortaya çıkan bu yasaklı yapı Anadolu'da geleneğin zayıflamasına zemin hazırlamış ancak gelenek zayıflayarak da olsa varlığını bugüne kadar devam ettirmiştir. Barkan'ın önemli çalışmalarından biri olan makalesinde “Bizim burada tedkik ettiğimiz dervişlerle XVI. asır eski Osmanlı şâirlerinin tasvir ettiği şekilde, çıplak gezen, esrar yiyen, kaşlarını, saç ve sakallarını tıraş eden, vücutlarında yanık yerleri ve dövme Zülfikar resimleri ve ellerinde musikî âletleriyle dolaşan serseri dervişler arasında büyük bir fark mevcut bulunması lâzım gelir.” (Barkan 1942; 279-304) ifadelerinde görülen fizyolojik ve ruhsal yapıya sahip kişiler “abdal” olarak adlandırılan taifeden kişilerdendir. “Abdal” kelimesi Arapça “bedel”, “bedil” sözlerinin çoğuludur, “bedel” sözcüğünün anlamı ise; “bir şeyi karşılık olarak başka bir şeyin yerine koymak, değiştirmek”tir. Abdal sözcüğü “abit, zahit, münzevi” anlamlarında (Köprülü, 1989; 367) kullanılmakla birlikte tasavvufta ise, ulu zatlardan birisinin ölmesinden sonra, tanrı tarafından onun yerine geçirilen bir bölük insana verilen isim anlamında kullanılmıştır (Gölpınarlı, 1977, 5). XII. ve XIV. yüzyıllarda “derviş”, XV. yüzyılda ise “divane, meczup” sözleri Abdal kelimesiyle bir tutulmuştur. Şair Vahidî, 1522'de tamamladığı Hâce-i Cihan ve Netice-i Can adlı

eserinde Rum abdallarından söz ederken onların özelliklerini “... sırtlarında yalnız bir tennure, adeta çıplak denecek şekilde, daima yalın ayak ve başları açık gezerlerdi. Bellerine yün örgü bir kuşak, omuzlarında Ebû Müslim nacağı, ellerinde baba Şüca çomağı, kuşaklarına asılı –kav, çakmak ve esrar taşımağa mahsus- iki cür’adan, tahtadan gayet büyük ve saplarına aşık kemiği asılı bir sarı kaşık ve bir keşkül vardı. Vücutlarında yanık yerleri, dövme Zülfikar resimleri veya Ali’nin ismi, bâzûlarında yılan şekilleri bulunurdu. Ellerinde def, kudüm, boynuz gibi musiki aletleri bulunurdu ve zikir esnasında yahut yürürken bunları çalarlardı... Bunlar Adem’in sünnetine uyarak çıplak gezerler, esrar yerler, sakallarını, saçlarını, bıyıklarını tıraş ederlerdi. Muharrem’de Kerbelâ şehitlerinin matemini tutarlar, bıçakla vücutlarına yaralar açarlar, sonra büyük bir aşure ziyafeti yaparlardı.” şeklinde ifade edilmiştir (Köprülü, 1989; 374-375). Abdallar, nefisleri köreltmek, kibirden kaçınmak için dilenmeyi kendilerine caiz gördüklerinden, gittikleri kaza ve köylerde bellerine zincirle taktıkları boynuzdan yapılma nefirlerini üfler, kudümlerine vurarak nefesler söyler, zikir ve sema ederlerdi (Dogankaya.com)

XVI. asırda Osmanlı İmparatorluğunda varlığı görülen dövme geleneği XVII. yüzyılda Cezayirli gemiciler aracılığıyla Osmanlı denizcileri arasında da yaygınlaşmaya başlamış ve özellikle Yeniçerilerce bağlı bulundukları “orta”yı simgelemek amacıyla yapılmıştır. Bu geleneğin yeniçeri ocağının kapatılmasına kadar sürdürüldüğü ifade edilmiştir. Ancak kanaatimizce özellikle bu dönemdeki dövmeler farklı kültürlerin etkisini taşımaktadır. Çünkü XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki sürede Akdenizdeki Türk gemiciliği Osmanlı İmparatorluğu’nun tam olarak kontrolünde değildi. Denizcilikte hâkim güç ve dolayısıyla kültür farklı milletlerde olduğundan bu dönemde denizcilikle ilgili dövmelerin farklı baskın kültürlerin etkisi altında olması muhtemeldir. Cezayirli gemiciler aracılığı ile Osmanlı denizcileri arasında yaygınlaşan dövme; XVII. yüzyıldan itibaren Yeniçerilerce bağlı bulundukları “orta”yı (bölük) simgelemek amacı ile yaptırılmaya başlanmış, Yeniçeri ocağının kapatılışına dek sürmüştür. (Kadioğlu 2002).

Günümüzde daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaygın olarak görülen dövmeyi Barak Türkmenlerinde ve Ardahan yöresi Türkmenlerinde görmek mümkündür. Eskiye nazaran azalmakla birlikte hala dövme yaptıran kadın ve erkekler mevcuttur. Çeşitli anlamlara sahip olan

desenlerde, şakaklara yapılan dövmenin baş ağrısını gidereceği, çeneye yapılan dövmenin erkek çocuğun ömrünü uzatacağı ve o aileye uğur getireceğine inanılır. Dövmeyi “Çingene” denilen kadınlar genellikle yiyecek karşılığında bazen de ücret karşılığında ocaklardan topladıkları is ve bir miktar barutu karıştırarak dikiş iğnesiyle vücudun çeşitle yerlerine istenilen biçimler vermek suretiyle yapmakla birlikte (Şahin 2007) bu uygulamayı Urfa, Mardin, Diyarbakır ve Kars’ta yöredeki insanların bildiği ve çocuklarına öğrettiği tespit edilmiştir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da dövme sözcüğü “dek” kelimesi ile adlandırılmakta olup dövme yapan erkeğe “dek kak”, bayana dekkake, dövme yaptıran erkeğe “medkuk”, kadına “medkuke” denilmektedir. Özellikle “gurbet, abdal, aşık” gibi adlar verilen kişilerin çeşitli araç gereçler satmak için köylere geldikleri bu esnada dövme yaptıkları ifade edilmektedir. Dövmenin özellikle ise kız çocuğu doğmuş kadınların sütünün isle karıştırılması şeklinde yapıldığı ifade edilmektedir.(K1) En çok kullanılan madde is olmakla birlikte çivit, antimuan tozu, kavrulup dövülmüş kemik tozu çeşitli bitki özleri, safran, kına hatta çini mürekkebi de kullanılır. Büyüsel bir nitelik taşıyan dövme, bir çevreye ya da topluluğa katılımda işlevseldir. Bireyin cinsiyetini, yaşını, bağlı olduğu kastı, topluluğu gösterir. Büyüsel, hastalık önleyici, iyileştirici nitelikleri vardır. Kolaca zarar göreceğine inanılan delikli organların yakınına yapılır (ağız, burun, göz, edep yerleri) bazı Ortadoğu kavimleri XII. Yüzyılda yılan ve timsahlardan korunmak için bedenlerine deniz canavarı resmi yaptırmışlardır. (Büyük Larousse C.7, s.3366)

Dövme işlemeciliğinde en bilineni Japonların kullandığı yöntemdir. Aslında bu yöntem bugün için Anadolu’da kullanılan yöntemle büyük orandan benzerlik göstermektedir. Japon tekniğinde uzun bir çubuğun ucuna bağlanan değişik sayıdaki iğnelerin deriye yatay bir şekilde batırılması şeklinde gerçekleştirilir.(Kayser 2010:9) Anadolu’da yapılan dövmeler herhangi bir makine kullanılmadan yapıldığı için ilkel dövme olarak adlandırılabilir. Bu dövmeler el ile yapıldıkları için deriye sabit bir derinlikte işlenemeyeceğinden ve is ile süt yoğunluk itibarıyla değişebileceğinden renkler arasında açıklı koyulu bir durum meydana gelebilir. İlkel bir teknikle yapılmasına karşın bu dövmeler kalıcı niteliktedir ve ancak cerrahi bir müdahaleyle silinebilir bir nitelik taşımaktadırlar. Dövmelerle ilgili yapılan çalışmalarda birbirinden farklı amaçlar ifade edilmiştir.

Şahin, dövmelemin yapıış gerekçelerini güzellik, istek/dilek ve zorunluluk nedeniyle yapılan dövmelemler olmak üzere üç grup içerisinde incelemenin mümkün olduğunu ifade eder. İstek/dilek merkezli dövmelemlerin bireysel isteklerin gerçekleşmesi ya da çeşitli hastalıklardan uzak durmak amacıyla yapıldığını, zorunlulukların ise daha ziyade bağılı bulunulan boyun ya da kastın işareti olarak bedeninin belirli bir yerine yapılan dövmelemlerden oluştuğunu savunur (Şahin 2007)

Hazar, Kızıltepe ve Bozöyük'teki derlemeleri sonucunda dövmelemleri

- a) Güzel görünmek, erkeklerin beğenisini kazanmak, evliliğe hazır olmak,
- b) Şans ve baht açıklığı, evlenebilmek,
- c) Kuma gelmemesi, çocuk doğurmak,
- d) Küçükken nazardan korunmak, hasta olmamak ve uzun ömürlü olmak,
- e) Elinin bereketli olması,
- f) Yılan sokmaması ve ayağının uğurlu gelmesi (Hazar 2006; 5) amacına bağlar.

Çevik ise köken ve amaçlarına göre dövmelemleri

- a) Dinsel-büyüsel kökene
- b) Bir aşirete olan bağılılığa yani bir anlamda damga niteliği olgusuna
- c) Süslenme olgusu taşınmasına
- d) Hastalık ve nazardan korunma
- e) Uğur ve tılsım niteliği bulunma (Çevik 1996; 5)

esaslarına bağılı olarak ele alır. Çevik tasnifinde dinsel ve büyüsel olanları ayırmış olsa da aslında “bir aşirete olan bağılılık” totemik yapının, “uğur ve tılsım niteliği bulunma” ile “hastalık ve nazardan korunma” kutsal güçlerle olan bağ kurma arzusunun göstergesi olarak değerlendirildiğinde bu maddelerin dinsel ve büyüsel kökenle ilişkisi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi Eski Türk kültüründe belirli bir yaşın üzerindeki kadın ve erkeğin gücünün elinden alındığı inancı söz konusudur. Atmış yaş ve sonrasında insanoğlunun bazı özelliklerini kaybettiği kabul edilir. Bu yaş grubu, kadınlarda doğurganlık özelliğinin yitirildiği erkeklerde ise gücün azaldığı bir yaş dönemidir. Kadınlarda özellikle anaerki dönemin kalıntısı şeklinde değerlendirmesi mümkün görünen kadının doğurganlık özelliğinin kaybıyla birlikte ortaya çıkan olumsuzlama erkeklerde ise erkeklerin kadınlardan ayrılan en temel özelliği olarak düşünülebilecek güç ve iktidar kaybıyla ortaya konulmuştur. Bu tür olumsuzlukların özellikle kutsalın, kut'unu bu insanlardan almasıyla meydana

geldiğine inanılmıştır. Atmış yaş ve sonrası kadın/erkeklerde dövme yapılmasındaki esas amaç bu açılardan bakıldığında kutsalla olan bağı tekrar kurmaktır. Bu bağı kadınların bellerine yaptırdıkları dövmeyle çocuk sahibi olma isteğinde kutsalla ilişki kurma çabası olarak kabul etmek mümkündür. Kadınlara ve erkeklere uğur getirme çabası da tamamıyla olumsuz unsurların ortadan kalkmasına dolayısıyla kutsal/kutsallarla bağ kurmaya yönelik bir uygulamadır.

Dövme aslında sözlü olmayan bir iletişimdir. Her simge bir kabileye, bir örgüte, bir topluluğa bir kutsala göndermelerde bulunmaktadır. Doğayla iç içe yaşayan ve edindiği bilgileri doğayı izleyerek sağlayan insanoğlu için görsellik onun hayatındaki her unsorda kendini göstermek zorundadır. Yaşamındaki değerleri, anlamları, kutsalları estetik değerleri yaşam alanı içerisindeki objelerde göstermek zorunda olan insanoğlu dövme de bu amaçla kullanarak kendi kimliğini ortaya koymuştur. Bu işaretleri ortaya koyarken veya bunlarla ilgili ritüelleri uygularken bu kutsallığa ve özel anlamlandırmaya uygun bir mekan seçmek zorundaydı. Çünkü yaratıcının/kutsalın varlığına inanan insan için hiçbir şey yokken yalnızca Tanrı vardır ve geri kalan her şey Tanrı'nın ardıdır. Bundan dolayı insanoğlunun, Tanrı'yı anmak adına, yapacağı eylemlerin altındaki ana hedef yaratıcıya, yaratılma anına dönme arzusu; bu amaçla yapılan her tür pratik ise bu amacın mitik anlamdaki göstergesidir. Bu arzuyu gerçekleştirmek için yapılacak olan eylemlerin ritüel alanı, Tanrı'yla kişinin, Tanrı'yla toplumun buluşma noktası olması dolayısıyla ritüeli yapacak kişiler için 'kutsal bir mekân' konumundadır. Bu kutsal mekân bulunduğu konum ve barındırdığı anlam itibarıyla özel bir nitelikte olmak zorundadır. Kutsalından ayrılmış insanoğlunun O'na tekrar kavuşabilmek için yapacağı eylemlerin mekânı dış dünyadan soyutlanmış ve bu dünyanın olumsuzluklarından arındırılmış olmak zorundadır. Dövmenin kutsalın işaretlerini taşıdığı kabul edildiğinde dövmenin yapılacağı yerin belirttiğimiz niteliklere sahip olması gerekir. Bugün dövme yapılan yerlerin genel niteliğine bakıldığında çeşitli mitolojik resimlerle süslenmiş farklı bir ortam yaratılmıştır. Bu farklılık aslında dünün kutsaliyetini modern anlamda yeniden dizayn etme ve sosyal yaşam alanımızdan farklı bir mekanda olunduğunun gösterilme çabasıdır.

Mekandaki dizayn ve görünüm farklılığı dövme için kullanılan malzemelerde de medeniyetin gelişimine paralel bir değişim geçirmiştir. Özellikle XX. yüzyılda dövme makinesinin bulunmasıyla daha profesyonel metotlarla

vücuda işlenen dövmeler 1950'lerden sonra malzemeler konusunda mini bir sektör oluşturmuştur. Özel dövme boyaları (bitkisel pigmentten vücut dokusuna uyumlu), inox çelikten üretilen (mıknatıslanma yapmayan) dövme iğneleri ve daha ergonomik makineler gibi. Ancak kullanılan malzemelerdeki hijyenin, kalitenin değişimi dövme yapımının amacında değişikliğe yol açmamıştır. İşlevini koruyan dövme sadece kullanılan teknolojinin yapısındaki değişime müsaade etmiştir.

Bu bilgilerin ışığında görülmektedir ki Türk kültür tarihi içerisinde sözlü kültürün baskın olduğu Hun döneminden günümüz elektronik kültürüne kadar dövmeyle ilgili pratiklerin amacı değişmemiş estetik görünümünden ziyade hemen her zaman dinsel, büyüsel, sağaltıcı, toplumsal ve cinsel rolleri belirleyici, bağlı bulunan topluluğu işaret edici özelliği ön planda olmuştur. Pazırık kurganlarından çıkarılan heykellerdeki figürlerin ve cesetlerdeki dövmelerin yapılış amaçları, bunları yapan insanların dini-sihri inanış ve düşünüş sistemi, kutsalla ilişki kurma çabası “benzer benzer” prensibinden hareketle dünden bugüne işlevsel açıdan yaklaşık ikibin beşyüzyıllık bir tarih dilimi boyunca aynı prensiple devam etmiştir. Ancak özellikle son yüzyılda kültürel kimliğimizin reddi, değerlerimizin hızla tahrip edilmesine yol açmıştır. Bugün ülkemizde yapılan dövmelerin yoğunluğu Yunan ve Çin mitolojisinin izlerini taşımaktadır. Kültürel değerlerimizin korunması için özellikle somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalara katkıda bulunulması ve bu amaçla yapılacak olan her konunun üzerine gidilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yakın gelecekte kültürel süreklilik konusunda farklı sonuçlar ortaya çıkacaktır

KAYNAKLAR

- Atalay Besim, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I, Cilt I, (4. baskı), Ankara: TDK Yay, 1998,
- Ayşen Kayser, Vücut Dövmelerinin Adli Bilimler Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 2010
- Barkan Ömer Lütfi, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler”, Vakıflar
- Bulut Faik, “Dövme”, Atlas Dergisi, Sayı 113, Ağustos, s. 36-54., 2002,
- Büyük Larosse Sözlük ve Ansiklopedisi C.7- s. 3366-3367 Milliyet Yayınları
- Büyük Lügat ve Ansiklopedi C.3. s. 872, Meydan Yayınevi, Cağaloğlu İstanbul.
- Can İbrahim, Beden Resimleri “Dövme”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Bölümü Resim Ana sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi.1991,
- Dergisi, s. II, Ankara, 1942, sf. 279-304.
- Diyarbakirli Nejat, Hun Sanatı, İst., MEB Yay, 1972
- Diyarbakirli Nejat, Hun Sanatı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972,
- Dj Barker, Mj Barker, The Body As Art Bradford, Journal of Cosmetic Dermatology 1(2):88-93.,2002,
- Durmuş İlhami, İskitler (Sakalar), Ankara: TKAE Yay., 1983,
- Ergin Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ank. TTK Yay. 1989
- Esin Emel, Türklerde Maddi Kültürün Kaynakları, Kabalcı Yay. 2003,
- Felicien Challeye, Dinler Tarihi, (Çev. Samih Tiryakioğlu) Varlık Yay. 1998
- Gülen Abdülkadir, “Mardin’in Kızıltepe Yöresinde Dak ve Döğmeler”, Türk Folklor Araştırmaları, C.13, S. 311, 1975,
- Hançerlioğlu Orhan “Dövme”, Dünya İnançlar Sözlüğü, (3. baskı), İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000,
- Hazar Mehmet, Mardin “Kızıltepe-Bozhöyük” Yöresinde Beden İşaretleri s.5
- İvin Hayrettin “Gerde’nin Aşağı Ovacık Köyünde Mezar Taşları”, Türk Folkloru, Cilt: 1, Sayı: 1, 1979,
- Kadıoğlu Çevik Nihal, "Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Dövme Adeti ve Bu Adetin Çağdaş Yasamdaki Yeri", I.Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara K.B. HAGEM Yay., 1996,

Kadıoğlu Nihal “Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Dövme Adeti ve Bu Adetin Çağdaş Yaşamdaki Yeri” ve “Doğunun Tenindeki Nakış”, Atlas Dergisi, Ağustos, Sayı 113. 2002,

Kadıoğlu Nihal, “Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Dövme Adeti ve Bu Adetin Çağdaş Yaşamdaki Yeri”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu, Bildiriler I, Ankara, Hagem Yayınları, 1996,

Karamağralı Beyhan, “Türk Damgalarının Devamlılığı Hakkında”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C.2, S.9, 1980,

Kaştan, Online Thematic Journal of Turkic Studies Kaştan, 2009 “Türk Kültüründe Av”

Kum Naci, “Türkmen Barakları”, Türk Etnografya Dergisi, Sayı: VI, 1963,

Onay Ahmet Tâlat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, İstanbul: MEB Yay, 1963,

Örnek Sedat Veyis, Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yay, 1978,

Özlem Andaç Şahin, Gaziantep’te Yaşayan Barak Türkmenleri’nin İnanç, Adet Ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007,

Taşgın Ahmet, “Siverek’te Dövme Geleneği”, Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri, Siverek Kaymakamlığı: 13-14 Ekim 2001, s. 229-233. 2001,

Yaran Rahmi “Dövme”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 9 İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 521. 1994,

Yıldırım Deniz, Baraklar ve Dövme, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü Etnoloji Anabilim Dalı, Lisans Tezi. 2000,

DÖVME RESİMLERİ

K-1

K-1

K-2

K-1

K-1

K-1

K-1

K-1

K-1

K-3

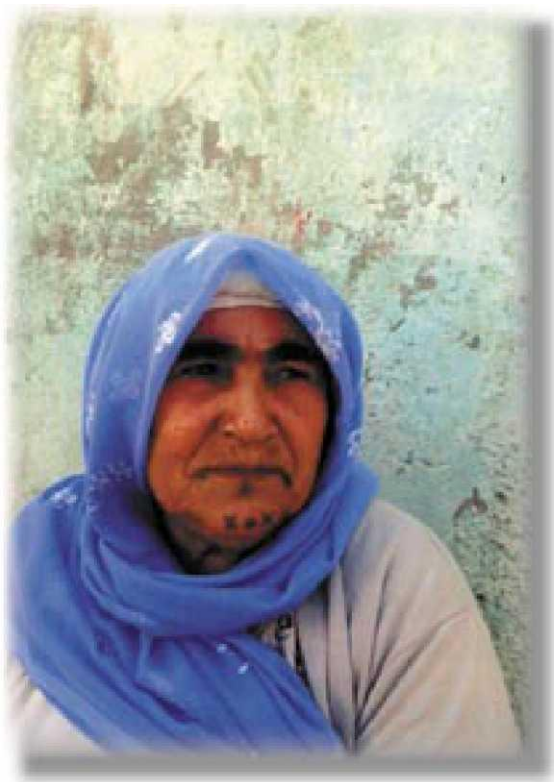
K-4

K-5

K-6

K-1

K-1

K-1

K-3

K-3

K-7

K-7.1

K-8

K-8

K-8

K-3

K-3

K-3

K-3

K-9

K-8

K-9

K-8

K-9

K-8

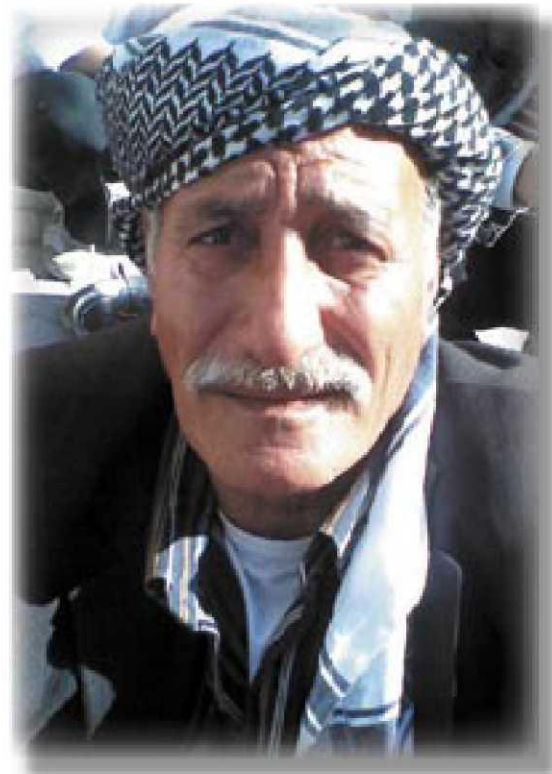
K-9

K-9

K-9

K-3

K-1

K-10

K-10

K-8

K-8

K-11

K-3

K-3

K-3

K-3

K-10

K-12

K-13

K-12

K-14.1

K-12

K-15

K-15

K-9

K-10

K-16

K-12

K-16.1

K-17

K-16

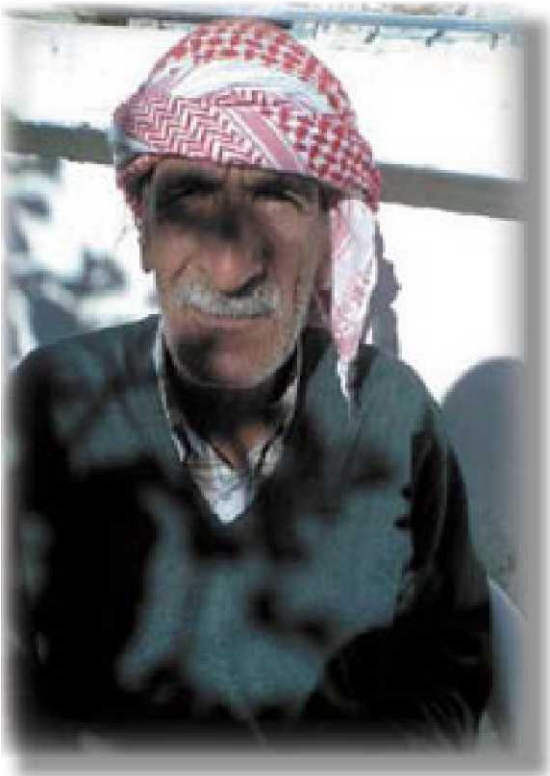
K-17

K-18

K-16.2

K-16.3

K-14.2

K-16

K-19

K-16

K-19

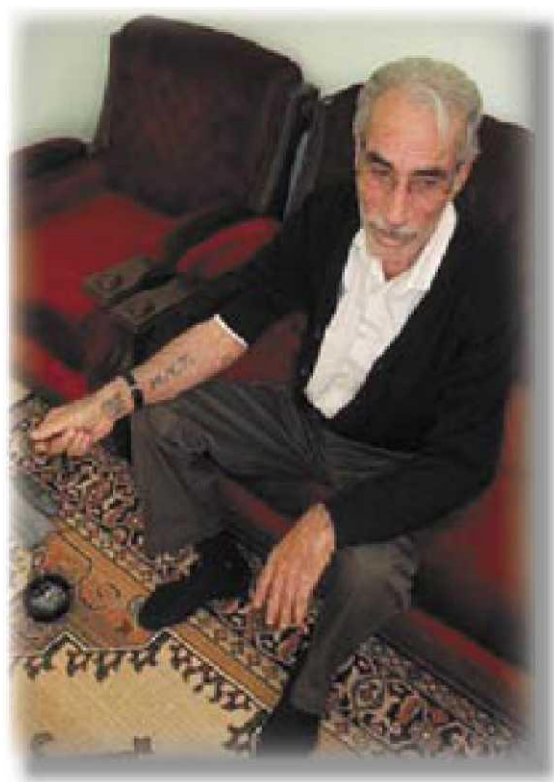
K-16

K-19.1

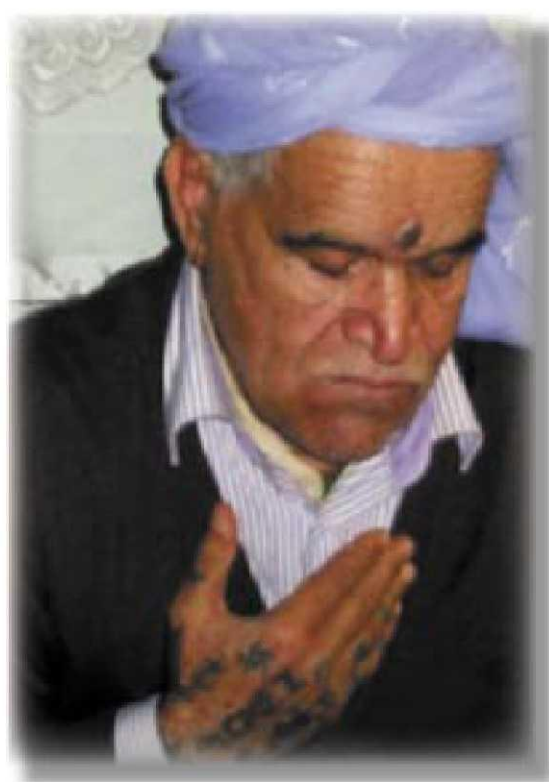
K-14.2

K-10.1

K-10.2

K-10.3

K-16

K-19.2

K-16

K-20

K-19.2

K-21

K-22

K-16

K-16

K-23

K-24

K-23.1

K-20.1

K-23

K-25

K-16

K-23.2

K-23.1

K-23

K-14.1

K-26

K-27

K-26

K-26

K-26

K-14.2

K-16

K-23

K-14.3

K-16

K-26

K-16

K-26

K-16

K-26

K-14.2

K-23

K-28

K-14.2

K-10.3

K-1

K-1

K-1

K-29

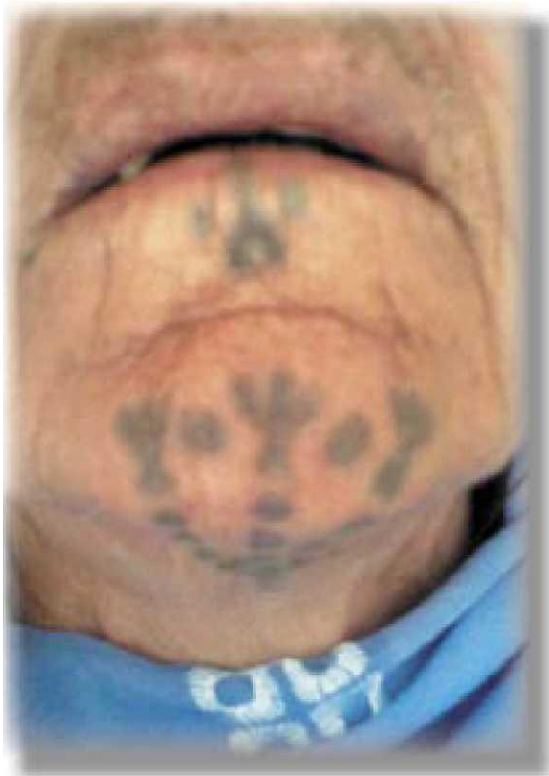
K-29

K-30

K-16

K-18.1

K-23

K-10

K-3

K-31

K-10

K-11

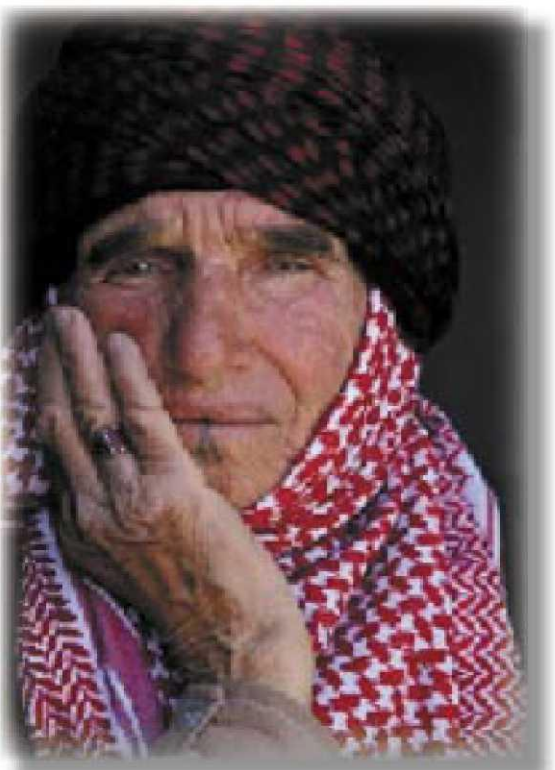
K-29

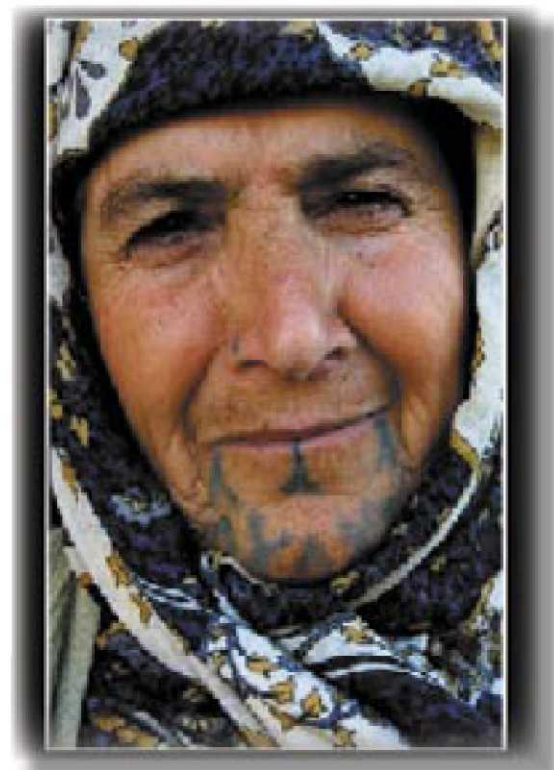
K-26

K-8

K-32

K-32

K-29

K-29

K-16.2

K-11

K-11

K-11

K-33

K-32

K-33

K-32

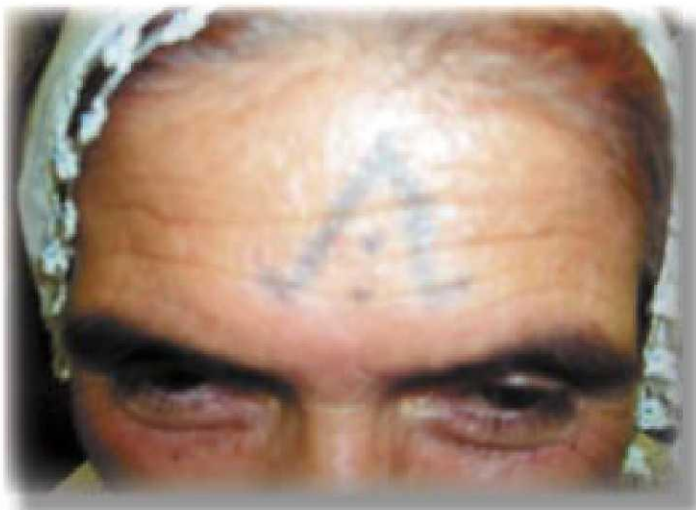
K-25

K-25

K-10.5

K-16

K-14.2

K-16

K-34

K-6

K-33

K-6

K-16.1

K-3

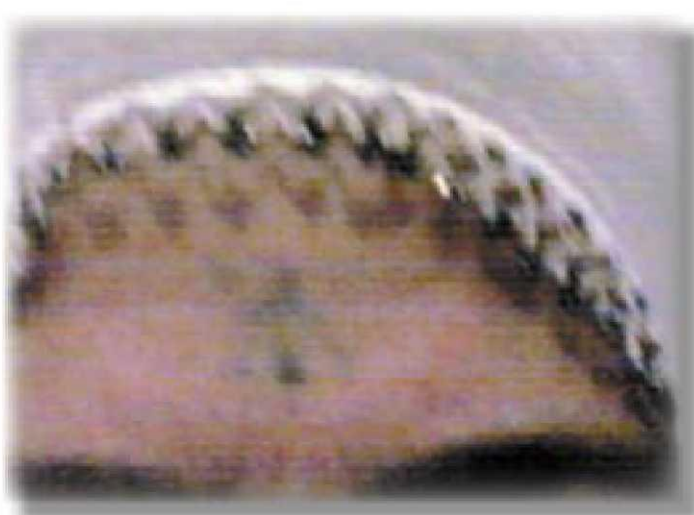
K-21

K-22

K-23

K-25.1

K-6

K-6

K-5.1

K-5.2

K-14.2

K-16.4

K-1

K-3

K-3

K-3

K-35

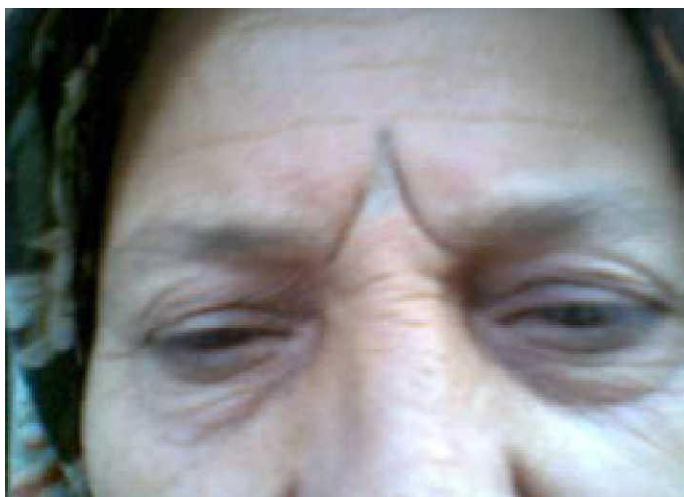
K-36

K-37

K-37

K-5.1

K-20.2

K-18

K-16

K-21.1

K-20

K-4

K-37

K-37.1

K-34

K-38

K-38.1

K-38.2

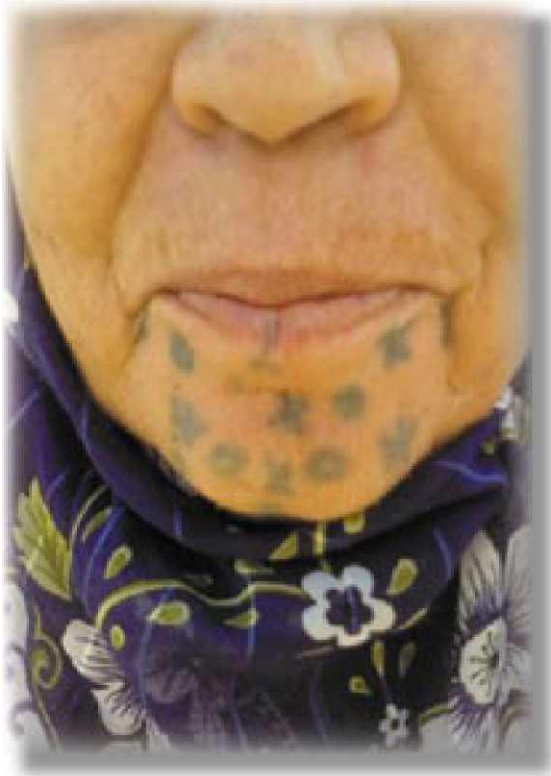
K-20.3

K-7.2

K-37.1

K-5

K-37

K-5.2

K-37

K-4

K-6

K-35.1

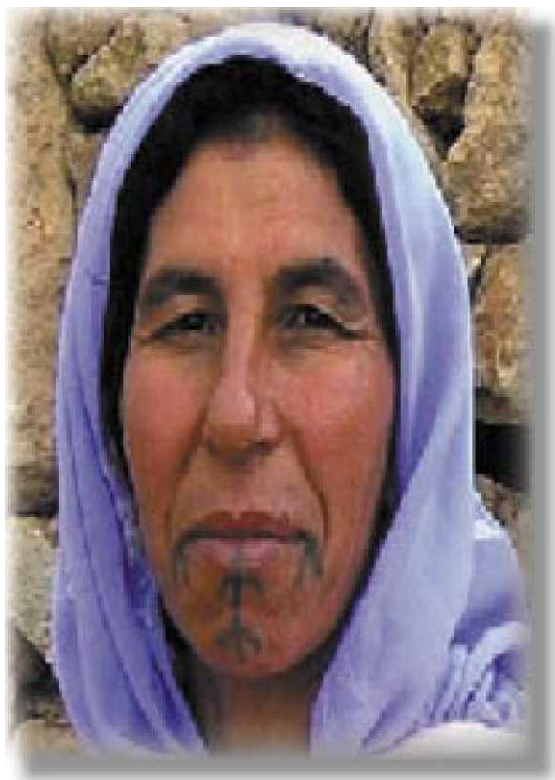
K-39

K-11

K-11

K-40

K-40

K-41

K-41

K-41

K-33

K-41

K-23

K-41

K-41

K-41

K-41

K-41

K-41

K-24

K-12

K-24

K-11

K-13

K-13

K-11

K-13

K-11

K-41

K-6

K-1

K-1

K-1

K-23

K-35.2

K-23.1

K-42

K-22

K-1

K-1

K-3

K-3

K-1

K-3

K-1

K-23.3

K-1

K-23.1

K-3

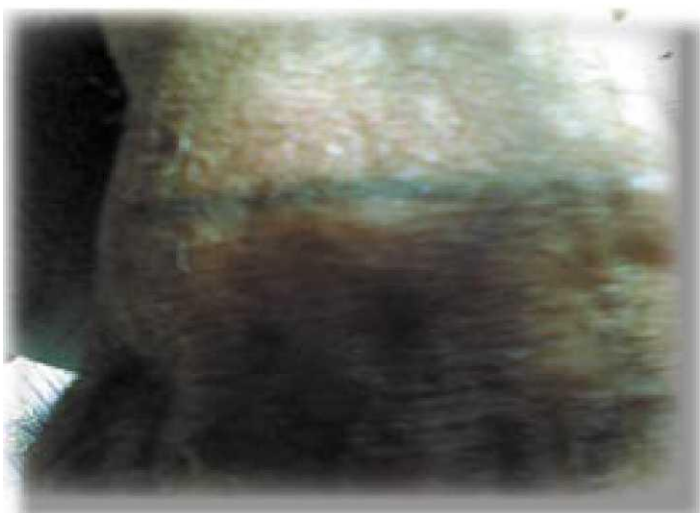
K-3

K-3

K-3

K-3

K-3

K-1

K-3

K-34

K-34

K-3

K-3

K-3

K-1

K-3

K-32

K-8

K-41

K-41

K-41

K-8

K-8

K-39

K-39

K-7.3

K-3

K-41

K-41

K-3

K-41

K-10.6

K-15

K-16

K-7.4

K-16

K-10

K-41

K-41

K-41

K-41

K-7.3

K-16

K-10

K-10.1

K-16

K-16

K-40

K-1

K-11

K-41

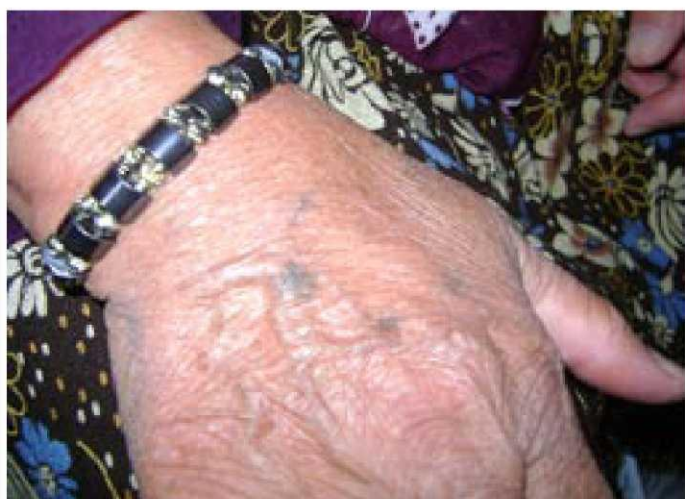
K-16

K-27

K-27

K-12

K-27

K-19.3

K-41

K-41

K-13

K-41

K-21.2

K-23

K-28

K-23.1

K-22

K-20.4

K-34

K-34

K-4

K-8

K-28

K-28

K-8

K-16

K-1

K-28

K-20.5

K-23.1

K-23

K-41

K-11

K-11

K-11

K-11

K-11

K-16

K-41

K-27

K-27

K-27

K-11

K-11

K-29

K-3

K-16

K-29

K-1

K-27

K-16

K-1

K-23

K-29

K-10

K-10

K-16

K-3

K-27

K-27

K-27

K-11

K-19.3

K-23

K-27

K-27

K-27

K-27

K-27

K-27

K-1

K-16

K-16

K-16

K-21.2

K-16

K-43

K-43

K-43

K-3

K-16

K-25

K-5

K-44

K-44

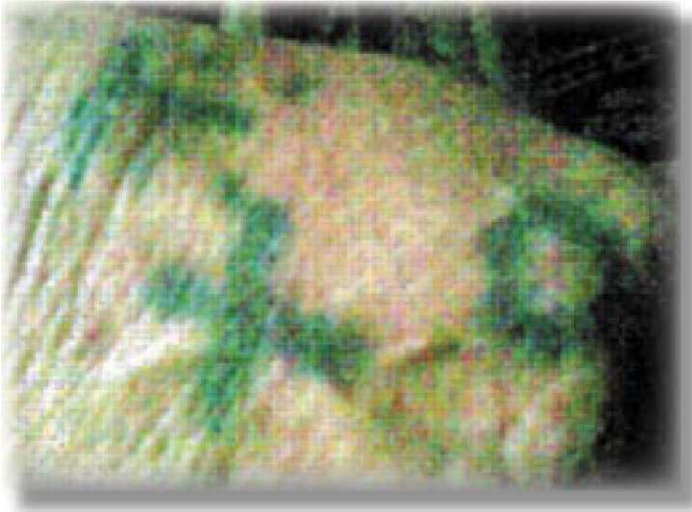
K-23

K-20.6

K-23

K-21.3

K-16

K-3

K-10.6

K-3

K-16

K-33

K-41

K-41

K-41

K-16

K-22

K-3

K-3

K-27

K-3

K-10.6

K-15

K-14

K-8

K-8

K-35.3

K-11

K-45.1

K-14.3

K-14.2

K-14.3

K-13

K-8

K-14.2

K-45.2

K-45.3

K-45.4

KAYNAK ŞAHISLAR

- K-1: Derleyen: Abdurrahman ELÇİOĞLU IV
- K-2: Derleyen: Berivan TEKAY II
- K-3: Derleyen: Adile ÇİÇEK
- K-4: Derleyen: Cevdet TURSAK II
- K-5: Derleyen: Fatma SEVİNÇ II, Derlenen: Fatma BOZTEPE
- K-5.1: Derleyen: Fatma SEVİNÇ II, Derlenen: Hanife YILMAZ
- K-5.2: Derleyen: Fatma SEVİNÇ II, Derlenen: Hatice UĞUR
- K-6: Derleyen: İmran DEMİR II
- K-7: Derleyen: Ahmet AKIN I, Derlenen: Hadra, 55, Nusaybin/Mardin
- K-7.1: Derleyen: Ahmet AKIN I, Derlenen: Nofa, 55, Kamışlı/Suriye
- K-7.2: Derleyen: Ahmet AKIN, Derlenen: Hafsad, 56, Nusaybin/Mardin
- K-7.3: Derleyen: Ahmet AKIN, Derlenen: Sti, 50, Cizre/ŞIRNAK
- K-7.4: Derleyen: Ahmet AKIN, Derlenen: Hanım, 50, Kızıltepe/Mardin
- K-8: Derleyen: Seval POLAT II
- K-9: Derleyen: Çetin TANRIVERDİ
- K-10: Derleyen: Gülsüm ALTINDIK
- K-10.1: Derleyen: Gülsüm ALTINDIK, Derlenen: Mustafa YILMAZTEK, 65
- K-10.2: Derleyen: Gülsüm ALTINDIK, Derlenen: 80
- K-10.3: Derleyen: Gülsüm ALTINDIK, Derlenen: 70
- K-11: Derleyen: Edibe DAĞ III
- K-12: Derleyen: Derya ERKMAN III
- K-13: Derleyen: Hilal AKPINAR, Derlenen: Seray AKYÜZ, Narman/Erzurum
- K-14.1: Derleyen: Huriye ELMAS, Derlenen: Terfe BİTKİN, 65, Şanlıurfa
- K-14.2: Derleyen: Huriye ELMAS, Derlenen: Adile AK, 67, Harran
- K-14.3: Derleyen: Huriye ELMAS, Derlenen: Ayşe BOR, 70, Harran
- K-10.4: Derleyen: Gülsüm ALTINDIK, Derlenen: Bedia ŞEN, 110
- K-10.5: Derleyen: Gülsüm ALTINDIK, Derlenen: 90
- K-15: Derleyen: Cebail BOZDOĞAN
- K-16: Derleyen: Mahir EMEN
- K-16.1: Derleyen: Mahir EMEN, Derlenen: İslim ATMACA, 78
- K-16.2: Derleyen: Mahir EMEN, Derlenen: Rabia GEZE, 65
- K-16.3: Derleyen: Mahir EMEN, Derlenen: Aziz KORKMAZ, 70
- K-16.4: Derleyen: Mahir EMEN, Derlenen: Havva ÇİFTÇİ, 80

- K-17: Derleyen: Şuayip AKYÜZ IV
- K-18: Derleyen: İlhan ANLI, Derlenen: Hanım KANIGÜZEL, 94, Özalp/Van
- K-18.1: Derleyen: İlhan ANLI, Derlenen: Bedia TAŞLICA, 75, Özalp/Van
- K-19: Derleyen: Bekir DEMİR, Derlenen: Aliye HİLALOĞLU, 80, Kilis
- K-19.1: Derleyen: Bekir DEMİR, Derlenen: Hazne HİLALOĞLU, Kilis
- K-19.2: Derleyen: Bekir DEMİR, Derlenen: Adile HİLALOĞLU, Kilis
- K-19.3: Derleyen: Bekir DEMİR, Derlenen: Ayyuş HİLALOĞLU, Kilis
- K-20: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Emine, 40, Suruç/Şanlıurfa
- K-20.1: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Merde, 50, Savur/Mardin
- K-20.2: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Neslihan, 40, Derik/Mardin
- K-20.3: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Verde, 55, Nusaybin/Mardin
- K-20.4: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Rojdan, 50, Şanlıurfa
- K-20.5: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Emine, 40, Suruç/Şanlıurfa
- K-20.6: Derleyen: Şehmuz ŞAHİN, Derlenen: Türkan, 60, Nusaybin/Mardin
- K-21: Derleyen: Tuba SEYHAN, Derlenen: Yüksel, 50, Mardin
- K-21.1: Derleyen: Tuba SEYHAN, Derlenen: Emine, 65, Nusaybin/Mardin
- K-21.2: Derleyen: Tuba SEYHAN, Derlenen: Seyran, 50, Nusaybin/Mardin
- K-21.3: Derleyen: Tuba SEYHAN, Derlenen: Hayriye, 60, Mardin
- K-22: Derleyen: Sevim BULUT
- K-23: Derleyen: ?
- K-23.1: Derleyen: ? Derlenen: Fatma ÇILGIN, 68, Mardin
- K-23.2: Derleyen: ? Derlenen: Rabia AYKAÇ, 59
- K-24: Derleyen: Pınar AKTAŞ IV
- K-25: Derleyen: Pınar ERDEM, Derlenen: Zekiye POLAT, 90, Genç/Bingöl
- K-25.1: Derleyen: Pınar ERDEM, Derlenen: Hayriye ARAN, 65, Genç/Bingöl
- K-26: Derleyen: Tuba KIRATLI III
- K-27: Derleyen: Abidin KAHRAMAN III
- K-28: Derleyen: Neslihan DEMİR, Derlenen: Hazal TUTKUN, 70, Hakkari
- K-29: Derleyen: Adnan KOYU
- K-30: Derleyen: Zübeyt BARTIN, Derlenen: Yüksel, 50, Nusaybin/Mardin
- K-31: Derleyen: Gülistan AYAZ III K-32: Derleyen: Suat SEYİTVAN II
- K-33: Derleyen: Ramazan ŞENATEŞ II
- K-34: Derleyen: Hülya DİLMAÇ II
- K-35: Derleyen: Semra UZUN II, Derlenen: İslim YÜKSEK
- K-35.1: Derleyen: Semra UZUN II, Derlenen: Havle ASLAN

- K-35.2: Derleyen: Semra UZUN II, Derlenen: Keriman TUNCER
- K-36: Derleyen: Ekrem DOĞAN II
- K-37: Derleyen: Mehmet Ata ASLAN, Derlenen: Hafsat MORĞ
- K-37.1: Derleyen: Mehmet Ata ASLAN, Derlenen: Elmas AKYÜZ
- K-38: Derleyen: Celal ÖLMEZ, Derlenen: Fasla, 50, Nusaybin/Mardin
- K-38.1: Derleyen: Celal ÖLMEZ, Derlenen: Gurbet, 45, Nusaybin/Mardin
- K-38.2: Derleyen: Celal ÖLMEZ, Derlenen: Emine, 45, Kızıltepe/ Mardin
- K-39: Derleyen: Ümit GÜNEŞ II
- K-40: Derleyen: Yakup KARAKOÇ IV
- K-41: Derleyen: Tuğba KIRATLI III
- K-42: Derleyen: Berivan TEKAY II
- K-43: Derleyen: Necah SEVİNDİK
- K-44: Derleyen: Muhammet Emin KARATEKİN
- K-45: Derleyen: Abdurrahim ÖZER, Derlenen: Mehmet TETİK
- K-45.1: Derleyen: Abdurrahim ÖZER, Derlenen: Resul DÜNDAR, 55
- K-45.2: Derleyen: Abdurrahim ÖZER, Derlenen: Abdullah ÖZER, 57
- K-45.3: Derleyen: Abdurrahim ÖZER, Derlenen: Fatma AŞKARA, 55
- K-45.4: Derleyen: Abdurrahim ÖZER, Derlenen: Kasım NAS, 54